

рефлексии – познание другого и обуславливание собственных моральных действий и поступков.

Ключевые слова: личность, рефлексия, моральная рефлексия, нравственное развитие, нравственная сфера, нравственное сознание, нравственное самосознание, нравственное поведение.

Abstract. The article deals with the problem of the reflection genesis as a moral and psychological basis for the implementation of the moral choice in the behavior of the individual. It has been defied that reflection acts as the generic ability of a man, manifested in the attitude of consciousness on oneself, on the inner world of a man, in his place in relationships with others, on forms and methods of cognitive and transformative activity. The role of reflection in the moral development and self-regulation of the moral behavior of the individual has been emphasized. It has been found out that in the process of the motive creating of moral behavior, the reflection agrees with such fundamental characteristics of the personality as outlook installations, beliefs, and values with the interests, needs, and desires of another person. It has been stated that in the moral activity of a man, one of the functions of moral reflection is to establish a connection between the realization of the moral situation and its requirements, as well as the implementation of the corresponding behavior. It has been proved that the moral reflection ensures the decentralization of the subject of moral behavior. Reflection as an opportunity to go beyond the existing situation makes it possible to realize it, the motives of personal actions, the condition, to update personal knowledge, to evaluate the own actions, as well as to find out the position of the partner in the interaction, to understand his/her condition. In general, it has been found that reflection allows us to establish a "bridge" that connects the moral sphere of the personality and the psyche of other people.

Key words: personality, reflection, moral reflection, moral development, moral sphere, moral consciousness, moral self-consciousness, moral behaviour.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2018

Сяо Су

ІМ'Я ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО – ПОЗА ЧАСОМ І ПРОСТОРОМ

Анотація. У статті доведено, що постать Василя Сухомлинського – поза часом і простором, позаяк він не лише мав власні переконання стосовно освіти й виховання дітей, але й дотримувався і обстоював їх, запроваджував у життя свої ідеали, сформував свою власну систему освіти. Його педагогічна спадщина й практична діяльність вплинули на хід епохи, а праці педагога в галузі освіти й виховання стали унікальною

«енциклопедією освіти», яка й донині здійснює суттєвий вплив на світову систему освіти й виховання.

На основі фактів, статистики, аналізу відповідних публікацій зроблено висновок про те, що В. Сухомлинський є найвідомішим іноземним педагогом у Китаї: за останні сорок років близько 90 % творів Василя Сухомлинського перекладено китайською мовою. КНР – це єдина країна, де в 2001 р. перевидано 5-томне видання творів українського педагога. Дослідники та практики освіти у Піднебесній, китайські вчителі написали понад 10 тисяч наукових книг, статей та монографій, наслідуючи Василя Сухомлинського, творчо розвиваючи його вчення.

З'ясовано, що на початку XXI-го ст. в Китаї розпочався якісно новий, найбільш плідний етап дослідження ідей українського педагога, який характеризує не лише вивчення, переклад, розповсюдження спадщини Василя Олександровича, а й творча реалізація ідей Сухомлинського через написання китайськими ученими і учителями власних праць.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, український педагог, освіта, педагогічна спадщина, Китайська народна республіка, учитель, розвиток ідей.

Постановка проблеми. Видатний педагог Василь Олександрович Сухомлинський, народжений в Україні й сформований у радянській державі, не лише мав власні переконання стосовно освіти й виховання дітей, але й дотримувався і обстоював їх, запроваджував у життя свої ідеали, сформував свою власну систему освіти, інколи всупереч тодішнім суспільним відносинам, всупереч ідеології держави. Його педагогічна спадщина й практична діяльність вплинули на хід епохи, а праці в галузі освіти й виховання, який він залишив після себе, стали унікальною «енциклопедією освіти», яка й донині здійснює суттєвий вплив на світову систему освіти й виховання.

Цього року ювілей Василя Олександровича Сухомлинського відзначає не тільки Україна, але й багато інших держав, оскільки рішенням 39-ої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження Василя Сухомлинського включено до Календаря пам'ятних дат, що відзначаються на рівні ЮНЕСКО у світі. Рішення підтримали національні комісії у справах ЮНЕСКО Німеччини, Литви і Польщі, а також Університету Ньюкасла, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, та Університету Монаша, Австралія. Звичайно, ювілей видатного педагога відзначає і Китайська народна республіка. Тому можна впевнено стверджувати, що постать українського педагога В. Сухомлинського – поза межами часу й простору.

Саме світовий вимір спадщини Василя Сухомлинського, аналіз його внеску у світову педагогіку є **метою** пропонованої розвідки.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Творча спадщина українського педагога стала предметом досліджень педагогів, психологів, філософів не лише в Україні, а й у різних країнах світу. Приміром, ідеї гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського вивчають: М. Богуславський, І. Буєва, І. Валєєв, Г. Волкова, М. Мухін, В. Риндак, Т. Челпаченко (Росія), В. Вітка, М. Дмитрієв (Білорусь), А. Борисовський (Киргизстан), Р. Атаян (Вірменія), Н. Басіладзе (Грузія), Е. Гартманн, Ю. Полцін, Р. Штайник (Німеччина); Х. Франгос, М. Ціанзі (Греція), А. Кокерілл (Австралія), А. Суйямі (Японія), С. Лакшин, М. Біблюк (Польща), Л. Мілков, С. Тодоров (Болгарія), Д. Вайс (США), А. Петрікаш (Угорщина), І. Трайер (Чехія) [2; 7; 10].

Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського досліджується ученими і в Китайській народній республіці. Зокрема, проблеми адаптації, розвитку й творчого використання ідей педагога аналізувалися у працях Бі Шуджі, Ван Ігао, Вей Шушеня, Лі Чженьсі, Лі Цзинлінь, Лі Цихуа, Сяо Су, Тан Чиці, У Чень, Чжан Ченя та ін. [4; 8; 9].

Окремі аспекти розвитку ідей В. О. Сухомлинського в різних країнах світу розкриті в працях Н. Дічек, М. Красовицького, О. Савченко, О. Сухомлинської, О. Філоненко та ін. [3; 6; 7; 10].

У пропонованій розвідці ми зосередимо увагу на популяризації педагогічної спадщини українського директора школи в освітній системі КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Василь Олександрович є автором 48 монографій, понад 600 статей, 1500 оповідань і казок, притч та новел для дітей. 65 назв книг, казок, тематичних збірників перекладені 53-ма мовами світу від болгарської до японської накладом понад 15 млн. примірників приміром, найвідоміша його праця – «Серце віддаю дітям», перекладена на 32 мови світу, її перевидавали 54 рази, «Народження громадянина» – 28 видань 17-ма мовами. Спадщина В. О. Сухомлинського розглядається (або ж вивчається) у провідних університетах і педагогічних інститутах Європи, Китаю, окремі статті, уривки з фундаментальних праць, казки друкуються в педагогічній пресі Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини, Румунії, Австрії, Іспанії, Фінляндії, КНР, Австралії та ін. [6].

На початку 60-х рр. ХХ століття твори павлівського вчителя почали з'являтися у зарубіжній пресі, переважно в європейських країнах, які після Другої світової війни починали будувати соціалізм і перебудовували свої системи освіти за радянськими зразками. Саме у цей період учені-дослідники із країн Східної Європи, Японії й Китаю відвідували Павлівську середню школу; самого Василя Олександровича неодноразово запрошували прочитати лекції в багатьох соціалістичних державах Східної Європи.

Публікації творів Василя Олександровича з'являються в Німецькій Демократичній республіці, Болгарії, Угорщині, Польщі, Чехословаччині (цікаво, що першою серед цих країн почала публікувати його твори саме

НДР).

У статті «Василь Сухомлинський у зарубіжжі», написаній до 80-річчя від дня його народження, його донька – академік Ольга Сухомлинська спробувала відповісти на питання про те, хто ж такий В. Сухомлинський: радянський педагог, спадщина якого належить комуністичній системі, чи педагог планетарного рівня. На її думку, звернення до радянських авторів педагогічною пресою цих країн було не випадковим. По-перше, до цього спонукав той факт, що вони почали розбудовувати свої освітні системи за радянським зразком, по-друге, те, що своїх кадрів, своїх педагогів, які могли б одразу продукувати нові ідеї, ще не з'явилося (а, може, й не віднайшлося бажаних до різкої зміни своїх поглядів). Отже, це був закономірний процес. Питання лише в тому, чому з-поміж багатьох інших був обраний саме Василь Олександрович [7].

Ольга Сухомлинська вважає, що її батько був обраний тому, що він був педагогом-практиком, отже, його слово було переконливіше й вагомніше, йому було більше довіри. Але головне – це те, що, рухаючись у руслі офіційної педагогіки, він висвітлював значно ширше коло проблем, проблем неординарних, таких, як виховання особистості, розвиток індивідуальних здібностей і нахилів школярів, моральне виховання, звернення до духовного світу дитини [7]. Вона вважає твори В. Сухомлинського «певною мірою аполітичні» і такими, що «стосуються проблем розвитку дитини й можуть бути прийнятними для будь-якого суспільного середовища, у будь-якій країні з будь-яким суспільним ладом» [7, с. 6]. При цьому вагомим чинником розповсюдження творів Василя Олександровича за кордоном, вважає Ольга Сухомлинська, був його стиль викладу – від першої особи (що було незвично), образність, емоційність, публіцистичність, багатий літературний дар [7].

Китайська дослідниця спадщини Василя Сухомлинського Ли Цзихуа вважає, що «розмаїття текстових інтерпретацій та підходів до впровадження ідей педагога в педагогічну практику зарубіжжя визначається культурно-педагогічними умовами конкретних країн, філософськими й педагогічними традиціями, які їм притаманні» [4, с.8].

Досвід вивчення педагогічної спадщини Василя Сухомлинського в Китайській народній республіці проаналізовано нами (Поширення й вплив педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в Китаї (2009); Вплив В. О. Сухомлинського на педагогічні пошуки китайських учителів (2010)) [8; 9]. Зокрема, на основі аналізу статистичних та аналітичних даних виділено етапи у вивченні творів педагога, розглянуто вплив його ідей на роботу закладів освіти, на підготовку науково-педагогічних кадрів. З'ясовано, що педагогічні ідеї Василя Сухомлинського особливо близькі за переконаннями китайським учителям, підходять до загальнополітичної ситуації в Китаї [8, с.69].

Спадщина педагога почала досить широко використовуватися в Китаї з кінця 80-х років ХХ ст., коли в країні розпочався етап економічних

реформ, політичних і культурологічних перетворень та нововведень, розпочалися процеси активного вивчення, узагальнення й адаптації різних соціальних і культурологічних ідей та концепцій. Система освіти Китаю останні сорок років переживає процес інтенсивного реформування, що спрямоване на підвищення якості навчання та виховання, відтак використання творчості українського педагога в освітній практиці Китаю сприяє розв'язанню цілого ряду актуальних педагогічних проблем, насамперед, всебічного виховання й раннього розвитку особистості.

За останні сорок років близько 90 % творів Василя Сухомлинського перекладено китайською мовою. КНР – це єдина країна, де в 2001 р. перевидано 5-томне видання творів українського педагога. Дослідники та практики освіти у Піднебесній, китайські вчителі написали понад 10 тисяч наукових книг, статей та монографій, наслідуючи Василя Сухомлинського, творчо розвиваючи його вчення.

Тираж китайського перекладу праці педагога «Сто порад учителів», виданої видавництвом «Освіта і наука» за майже 40 років, станом на травень 2018 року, досяг 5-ти мільйонів томів. Як у міських, так і у сільських школах ця праця В. Сухомлинського вважається реальним помічником для вчителів, примірник книги є практично у кожного китайського вчителя.

У 1998 р. створено Всекитайську Асоціацію імені В. О. Сухомлинського (голова Ван Ігао), яка на сьогодні об'єднує близько 15 мільйонів послідовників.

Безумовно, В. Сухомлинський є найвідомішим іноземним педагогом у Китаї. Автор книги «Сухомлинський» Суні Конг зазначає, що за загальними підрахунками, починаючи з 1979 р. (року початку політики реформ і відкритості), книги В. Сухомлинського перекладені на китайську мову з більш, ніж 3 мільйонами 360 тисячами ієрогліфів, при цьому тут не враховані різні переклади однієї й тієї ж праці. За такою шкалою виходить, що, починаючи з першої праці педагога «Виховання колективізму в школярів», опублікованої в 1956 р., і до його смерті в 1970 р., Василь Сухомлинський писав в середньому 220 000 слів у рік, не включаючи неопубліковані й не перекладені китайською мовою праці.

Переклад праць педагога триває й сьогодні: наприклад, переклад книги «Обережно, дитина!» [1] має бути завершений найближчим часом.

Окрім видань праць педагога, у Китаї тривають також наукові дослідження педагогічної концепції В. Сухомлинського. Нами зібрано й проаналізовано статистику магістерських і докторських дисертацій про радянську систему освіти, виконаних китайськими вченими, починаючи з 2000 р., й виявлено, що серед 327 дисертацій – 62 присвячені вивченню спадщини В. О. Сухомлинського; тобто кожна п'ята дисертація присвячена ідеям видатного педагога Сухомлинського.

Необхідно зазначити, що за останні п'ять років вийшло у світ дуже багато праць, написаних учителями шкіл на основі їхньої власної

практики, які стосуються практичного використання спадщини В. О. Сухомлинського. Також пишуться й друкуються підручники, методичні посібники, підготовлені відділами управління освітою для навчання нових учителів, у яких широко використовуються ідеї українського педагога, цитати з його творів. Автором перекладів праць Сухомлинського Суні Конгом на основі глибокого вивчення їх текстів, були написані й видані ґрунтовні праці: «Біографія В. О. Сухомлинського» та «Виховна доктрина В. О. Сухомлинського», які досить популярні в Китаї.

Установи загальної освіти в Китаї творчо впроваджують ідеї всебічного і гармонійного розвитку дітей, запропоновані В. О. Сухомлинським, у практику своєї діяльності. Приміром, у середній школі «Вухоу» Ченду, двадцять сьомій середній школі Хефея, Пекінській початковій школі «Юкван» і багатьох інших, крім пам'ятників великому педагогові, є бібліотеки праць В. О. Сухомлинського, виставкові зали. Вісім початкових шкіл у районі Фаншань у Пекіні сформували товариство послідовників педагога з метою дослідження педагогічних ідей В. О. Сухомлинського.

Отже, на початку ХХІ-го століття в Китаї розпочався якісно новий, на нашу думку, найбільш плідний етап дослідження ідей українського педагога, який характеризує не лише вивчення, переклад, розповсюдження спадщини Василя Олександровича, а й творча реалізація ідей Сухомлинського через написання китайськими ученими і учителями власних праць.

У Китаї є приказка: «Час летить, як стріла!». Василь Олександрович відійшов у вічність в п'ятдесят два роки майже півстоліття тому. Цілковито логічно виникає питання: чому давно минулий час його творінь та мрій і дотепер зберігає актуальність, чому ми говоримо про нього, йдемо за ним, пишемо книги, а також дотепер захоплюємося, вивчаємо його праці, перетворюємо в реальність його поради й настанови?

На моє глибоке переконання, найбільш важливим і незмінним у них є те, що вони торкаються людської душі. Саме завдяки пильній увазі й вивченню кожної конкретної людини, освітні ідеї й практики педагога вийшли за межі його життєвого шляху й виявилися за межами простору й часу. Вони пройшли через зміни суспільного ладу, подолали кордони Батьківщини, подолали рівні ідеологічного мислення. Учіння В. О. Сухомлинського значно впливало на суспільство не тільки в період, у якому жив і працював педагог, але здійснює свій вплив і сьогодні, у повністі іншої соціальної дійсності.

Василь Сухомлинський вважав важливим засобом виховання дітей Слово, а мовленнєву культуру людини – дзеркалом духовної культури. Слово в руках учителя – найтонший і найголовніший його інструмент. Василь Олександрович зазначав, що педагог має вибирати з мовної скарбниці саме ті слова, що відкривають шлях до людського серця,

неповторного, не схожого на інші. Щоб виховувати словом, необхідно розвивати у вихованців сприйнятливість до слова. Вивчаючи праці педагога, ми виокремили основні лексичні одиниці, які використовував він у своїх працях і які є актуальними у сучасній китайській освіті:

- *Радість* – живе і яскраве пізнання дійсності створює сприятливе середовище для дитини, щоб вона полюбила вчитися;

- *Мислення* – багатий зміст його наукових праць спонукає людей мимоволі осмислювати питання освіти самостійно;

- *Відкриття* – говорячи про явища й сутність освіти, В. О. Сухомлинський відкрив людям красу науки про виховання;

- *Творчість* – освітнє середовище, де демонструються знання й досвід педагога, і викликає в самих учнів невід’ємне бажання й прагнення брати участь, порівнювати, досліджувати й створювати.

В. О. Сухомлинський підкреслював, що вчителі повинні навчати вихованців через призму моральності, а поваги заслуговують ті люди, які можуть залишити гідний слід у світі. «Людина народжується не для того, щоб зникнути безвісною, нікому невідомою пилинкою. Людина народжується для того, щоб залишити по собі слід вічний», – стверджував В. О. Сухомлинський. Він сам так і жив, залишивши для дітей, учителів, педагогіки, світу свій вічний слід.

Здійснивши аналіз останніх праць дослідників спадщини педагога з Німеччини, Польщі, Японії й Австралії, мною виявлено, що увага практично усіх сфокусована на гуманізмі ідей педагога. Учені-сухомлиністи прямо заявляють, що саме гуманізм і вивчення людини стоять у центрі моделі освіти, запропонованої В. О. Сухомлинським. Саме завдяки його поглядам на людську природу, на «гуманну людину» і всебічний розвиток особистості увага педагогів і діячів культури різних країн до творчості українського директора школи не вгасає й дотепер.

Неодноразово стверджувалось, що думки та ідеї педагога, пройшовши через віхи історії, мають особливо значний вплив і поширення в Китаї. Хочу закцентувати увагу не декількох вагомих чинниках, які, на мою думку, зумовлюють велику прихильність китайських педагогів до ідей В. А. Сухомлинського. Найвагомішим чинником є легке прочитання його книг. Василь Олександрович Сухомлинський завжди висловлював свої педагогічні ідеї й розповідав про практику на популярній, точній, цікавій, простій і зворушливій мові, змушуючи читачів кожного разу перечитувати його праці, знаходячи для себе всі нові й нові питання. Він писав свої твори з душею, ніби вів діалог з учителем. По-друге, освітня система В. О. Сухомлинського – це жива педагогіка, наповнена людяністю й поваги до особистості; педагогіка, спрямована у майбутнє. Китайські учителі, які працюють за ідеями українського педагога, усвідомлюють особливості часу, у якому вони безпосередньо живуть. В епоху безперервного розвитку науки й техніки, взявши за основу ідеї великого педагога-новатора, вони адаптують їх до конкретних умов у масштабі

країни, місцевості, школи, класу. По-третє, для китайських учителів педагогічна спадщина Василя Сухомлинського – ціла педагогічна енциклопедія, з якої у будь-який час можна одержати безпосередні, образні, доступні, всеохоплюючі настанови, яке залишають слід не лише в нашій діяльності, але й у наших душах. Головним його мотивом було навчити дітей бути кращими, зробити школу і освіту кращими, виховати гармонійну особистість, тому читаючи його праці, у кожного з'являються нові сили для досягнення цих прекрасних цілей, які витримали перевірку часом.

Повертаючись до ювілею педагога, зазначу, що у Китаї заходи, присвячені 100-річчю В. О. Сухомлинського, почали проводити, починаючи з кінця 2017 р. Приміром, у листопаді 2017 р. було проведено в Пекіні захід «Діалог сучасного педагога й Сухомлинського» – діалог між відомим китайським педагогом, почесним президентом Китайського товариства освіти й донькою Сухомлинського – Ольгою Василівною, доктором педагогічних наук. Темою діалогу стала книга Василя Олександровича «Серце відаю дітям». Зазначу, що професор О. В. Сухомлинська нагороджена міжнародною відзнакою Мінюань Фонду сприяння освіти і науковим дослідженням у Китаї. Ця нагорода присуджується раз у два роки двом іноземним ученим. О. В. Сухомлинська нагороджена за популяризацію ідей В. О. Сухомлинського у світі. І хоча ця нагорода не має грошової премії, винагорода полягає в тому, що переможець зможе продовжувати здійснювати свій внесок у розвиток базової освіти в Китаї.

З січня 2018 р. академічні журнали КНР почали публікувати статті, присвячені спадщині В. О. Сухомлинського: у журналі «Дослідження порівняльної освіти» опубліковані статті, присвячені В. О. Сухомлинському, написані вченими з різних країн світу; видавництво «Наука науки» і «Щоденна газета Китаю» помістили публікації про книгу «Сто порад учителеві»; журнал «Китайський учитель» провів конкурс на кращу статтю під назвою «Вчитися у Сухомлинського: як стати вчителем» для вчителів початкової й середньої школи всієї країни. У вересні 2018 р. видавництво «Китайська народна освіта» спеціально опублікувало монографію Сунь Кунь «Теорія освіти Сухомлинського», а також провело брифінг щодо публікації нової монографії й симпозіум на честь Дня народження Василя Сухомлинського.

Упродовж року у багатьох частинах Китаю проведено конференції різного масштабу, присвячені 100-річчю видатного українського педагога. У китайській освіті не тільки великий географічний простір, але й великий духовний простір, простір для дослідження й простір для творчості. Ми є послідовниками освітніх ідей В. О. Сухомлинського, ми прагнемо перетворити його інтелектуальну творчість у практику сьогоднішньої китайської освіти.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином,

викладене вище дає змогу зробити певні висновки і узагальнення:

1. Василь Сухомлинський сприймав освіту як своє власне життя, як людське життя. Він відкрив свою душу, щоб любити дітей, любити школу. Упродовж усього свого життя педагог досліджував справжню сутність освіти. Найбільш важливими і незмінними у його педагогіці є дійсна краса людини, людська порядність. Він прагнув виховувати здорову людину, яка живе у гармонії з самою собою, яка у майбутньому стане люблячим батьком і матір'ю, чесним працівником. Він виховував таку особистість, яка могла бути Людиною держави, Людиною світу, Людиною з великої літери – справжньою ЛЮДИНОЮ.

Педагог по-справжньому вивчав процес формування людської природи, боровся з часом, щоб теоретична й практична система освіти знаходилась поза межами простору й часу, панівного ладу, нації, ідеології.

2. Василь Сухомлинський розглядав освіту як мистецтво. Вивчення його праць дає нам можливість розглядати освіту як мистецтво відкриття, мистецтво спілкування, емоцій, розуму, зростання й творчості. Його ідеали освіти й виховання, його філософія й освітня практика спираються на мистецтво думки, мистецтво дії, мистецтво мовлення, яке глибоко і яскраво ілюструється в його книгах і сконцентроване у його словах. Особистість повинна бути вихована особистістю, і В. Сухомлинський був прикладом такої людини, яка достойна виховувати особистість.

3. Ми розглядаємо постать В. О. Сухомлинського як вічне багатство, що виходить за межі простору-часу. Пройшло вже сто років від дня його народження, але ідеї Сухомлинського залишилися й будуть залишаються актуальними. Його гуманістичні ідеї живі. Запропонований ним гармонійний розвиток системи освіти, заснованої на моральному вихованні, як і раніше, має сильне практичне значення. Його праці, що були затребувані при його житті, є затребуваними у новому, ХХІ столітті. Незважаючи на те, що в різні періоди історії людьми піднімаються різні питання й завдання, фундаментальна сутність людської природи й основне значення науки «людинознавство» незмінні. Учораšní вчителі, сьогоднішні вчителі, безсумнівно, й завтрашні вчителі мають можливість вивчати й осягати найціннішу спадщину педагогічної науки – праці Василя Сухомлинського, отримуючи з цього особисту й професійну користь.

З нагоди 100-річчя від дня народження Василя Олександровича Сухомлинського, ми – освічені люди, що спеціалізуються в різних галузях знань, представники різних регіонів, різних країн, різних національностей, різних віросповідань, люди різного віку маємо віддати данину поваги світовому класикові педагогіки. Адже педагог Василь Сухомлинський продукував ідеї, запроваджував їх у життя, створював класику, а також залишив їх після своєї смерті людям. Він сам по собі є «класикою» поза межами простору й часу! Він – історична особистість, Педагог у серці й вчинках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Обережно: дитина»: В. О. Сухомлинський про важких дітей: Темат. зб. / упор. Т. В. Філімонова; за наук. ред. проф. О. В. Сухомлинської. – Луганськ: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2008. – 264 с.
2. Гартманн Э. В. А. Сухомлинский – критик советской и капиталистической системы. Новый взгляд на наследие классика педагогики : [воспитат. система В. А. Сухомлинского (1918–1970 гг.) в соврем. прочтении в Германии] / Э. Гартманн ; пер. О. В. Сухомлинская // ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АЛЬМАНАХ ВЛАДИ : науч.-образоват. журн. – 2010. – № 3(4). – С. 60–73.
3. Дічек Н. П. Зарубіжна сухомліністика: дискусійні аспекти громадянського виховання особистості / Н. П. Дічек // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 1999. – Вип. 10, ч. 2. – С. 108–112.
4. Ли Цзихуа. Творче використання спадщини В. О. Сухомлинського в КНР: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ли Цзихуа ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2005. – 19 с.
5. Лунячек В. Е. Сучасна освіта Китаю: проблеми і перспективи розвитку // Постметодика. – 2013. – № 1. – С. 47–54. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2013_1_14
6. Сухомлинская О. В. Некоторые аспекты эволюции восприятия творчества Сухомлинского: дорога длиной в 40 лет / О. В. Сухомлинская // ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АЛЬМАНАХ ВЛАДИ : науч.-образоват. журн. – 2010. – № 3(4). – С. 30–51.
7. Сухомлинська О. Василь Сухомлинський у зарубіжжі / О. Сухомлинська // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 5–10.
8. Сяо Су Распространение и влияние педагогических идей В. А. Сухомлинского в Китае // library.udpo.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2009/2009_1_7.pdf
9. Сяо Су. Воздействие В. А. Сухомлинского на педагогические поиски китайских учителей / Сяо Су // ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АЛЬМАНАХ ВЛАДИ : науч.-образоват. журн. – 2010. – № 3(4). – С. 74–84.
10. Філоненко О. В. Педагогічна концепція В. О. Сухомлинського в оцінці вітчизняних і зарубіжних учених. – О. В. Філоненко. – Режим доступу: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/download/1070/1195>

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. “Oberezhno: dytyna”: V. O. Sukhomlynskyi pro vazhkykh ditei [“Cautious: Child”: V.O. Sukhomlinsky about the Difficult Children:

- Thematic collection]: Temat. zb. / upor. T. V. Filimonova; zanauk. red. prof. O. V. Sukhomlynskoj. – Luhansk: Derzhavnyi zaklad “Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka”, 2008. – 264 s. (in Ukrainian)
2. Gartmann E. V. A. Suhomlinskij – kritik sovjetskoj i kapitalisticheskoj sistemy. Novyj vzglyad na nasledie klassika pedagogiki : [vospitat. sistema V. A. Suhomlinskogo (1918–1970 gg.) v sovrem. prochtenii v Germanii] [Sukhomlinskij - a critic of the Soviet and capitalist system. A new look at the legacy of the classic of pedagogy: [the educational system of V. A. Sukhomlinskij (1918–1970) in the modern interpretation in Germany] / E. Gartmann ; per. O. V. Sukhomlinskaya // ISTORIKO-PEDAGOGICHESKIJ AL'MANAKH VLADI : nauch.-obrazovat. zhurn. – 2010. – No 3(4). – C. 60–73. (in Russian)
  3. Dichek N. P. Zarubizhna sukhomlynistyka: dyskusiini aspekty hromadianskoho vykhovannia osobystosti [Foreign Sukhomlynistyka: Discussion Aspects of Civic Education of the Individual] / N. P. Dichek // Pedahohika ta psykholohiia : zb. nauk. pr. / Kharkiv. derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody. – Kharkiv, 1999. – Vyp. 10, ch. 2. – S. 108–112. (in Ukrainian)
  4. Ly Tsyzhkua. Tvorche vykorystannia spadshchyny V. O. Sukhomlynskoho v KNR: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.01[Creative Use of V.O.Sukhomlynskyi's Heritage in the People's Republic of China: Author's abstract. Dis ... cand. ped sciences: 13.00.01] / Ly Tsyzhkua ; In-t pedahohiky APN Ukrainy. – K., 2005. – 19 s. (in Ukrainian)
  5. Luniachek V. E. Suchasna osvita Kytaiu: problemy i perspektyvy rozvytku// [Modern Education in China: Challenges and Prospects for Development] Postmetodyka. – 2013. – No 1. – S. 47–54. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2013_1_14 (in Ukrainian)
  6. Suhomlinskaja O. V. Nekotorye aspekty ehvolyucii vospriyatija tvorchestva Suhomlinskogo: doroga dlinoj v 40 let [Some Aspects of the Evolution of Sukhomlinskij's Perception of Creativity: the Road in 40 Years] / O. V. Suhomlinskaya // ISTORIKO-PEDAGOGICHESKIJ AL'MANAKH VLADI : nauch.-obrazovat. zhurn. – 2010. – No 3(4). – S. 30–51. (in Russian)
  7. Sukhomlynska O. Vasyi Sukhomlynskyi u zarubizhzhii [Vasyl Sukhomlynskyi Abroad] / O. Sukhomlynska // Pochatkova shkola. – 1998. – No 9. – S. 5–10. (in Ukrainian)
  8. Syao Su Rasprostranenie i vliyanie pedagogicheskikh idej V. A. Suhomlinskogo v Kitae [The Spread and Influence of the Pedagogical Ideas of V. A. Sukhomlinskij in China] // library.udpo.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2009/2009_1_7.pdf (in Russian)

9. Syao Su. Vozdejstvie V. A. Suhomlinskogo na pedagogicheskie poiski kitajskih uchitelej [The Impact of V. A. Sukhomlinskyj on the Pedagogical Search for Chinese Teachers] / Syao Su // ISTORIKO-PEDAGOGICHESKIJ AL'MANAKH VLADI : nauch.-obrazovat. zhurn. – 2010. – No 3(4). – S. 74–84. (in Russian)
10. Filonenko O. V. Pedahohichna kontseptsiia V. O. Sukhomlynskoho v otsintsi vitchyznianykh i zarubizhnykh uchenykh. [V. A. Sukhomlinskyj's Pedagogical Concept in the Assessment of Ukrainian and Foreign Scientists] – O. V. Filonenko. – Rezhym dostupu: <http://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/download/1070/1195> (in Ukrainian)

Аннотация. В статье доказано, что фигура Василия Сухомлинского – вне времени и пространства, поскольку он не только имел собственные убеждения относительно образования и воспитания детей, но и соблюдал и отстаивал их, внедрял в жизнь свои идеалы, сформировал свою собственную систему образования. Его педагогическое наследие и практическая деятельность повлияли на ход эпохи, а работы педагога в области образования и воспитания стали уникальной «энциклопедией образования», которая и по сей день осуществляет существенное влияние на мировую систему образования и воспитания.

На основе фактов, статистики, анализа соответствующих публикаций сделан вывод о том, что В. Сухомлинский – известнейший иностранный педагог в Китае: за последние сорок лет около 90 % произведений Василия Сухомлинского переведено на китайский язык. КНР – это единая страна, где в 2001 г. переиздано 5-томное издание произведений украинского педагога. Исследователи и практики образования в Поднебесной, китайские учителя написали свыше 10 тысяч научных книг, статей и монографий, наследуя Василия Сухомлинского, творчески развивая его учение.

Доказано, что в начале XXI века в Китае начался качественно новый, наиболее плодотворный этап исследования идей украинского педагога, который характеризует не только изучение, перевод, распространение наследства Василия Александровича, но и творческая реализация идей Сухомлинского через написание китайскими учеными и учителями собственных работ.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, украинский педагог, образование, педагогическое наследие, Китайская народная республика, учитель, развитие идей.

Abstract. In the article it is proved that the personality of Vasyl Sukhomlinskyi is out of time and space, because he not only had his own beliefs regarding the education and upbringing of children, but also adhered and defended them, put his ideals into life, and formed his own system of education.

His pedagogical heritage and practical activity influenced the course of the epoch, and the teacher's labor in the field of education and upbringing became a unique "encyclopedia of education", which to nowadays has a significant influence on the world system of education and upbringing.

On the basis of facts, statistics, analysis of relevant publications, it was concluded that V. Sukhomlynskyi is the most famous foreign teacher in China: over the past forty years, about 90% of Vasyl Sukhomlynskyi's works have been translated into Chinese. The Chinese People's Republic is the only country where in 2001 a 5-volume edition of works by a Ukrainian teacher was re-released. The CPR is the only country where in 2001 the 5-volume edition of the works of the Ukrainian teacher was republished. Researchers and practitioners of education in China, Chinese teachers wrote over 10,000 scientific books, articles and monographs, imitating Vasyl Sukhomlynskyi, creatively developing his teaching.

It was found out that at the beginning of the XXI century in China, a qualitatively new, most fruitful stage in the study of the ideas of a Ukrainian teacher began, which characterizes not only the study, translation, distribution of Sukhomlynskyi's heritage, but also the creative realization of Sukhomlynskyi's ideas through the writing of Chinese scholars and teachers of their own works.

Key words: V.O. Sukhomlynskyi, Ukrainian teacher, education, pedagogical heritage, Chinese People's Republic, teacher, development of ideas.

Переклад редакції

Стаття надійшла до редакції 19.09.2018

Н. А. Басіладзе

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЛЮБОВ, ШЛЮБ І СІМ'Ю

*Любов – це, образно говорячи, квітка, що вінчає
благородство усього людського, і про красу цієї
квітки треба думати до того, як до людини сам собою
прийде статеий потяг, треба облагороджувати її почуття.
В. О. Сухомлинський*

Анотація. У статті здійснено аналіз поглядів В. О. Сухомлинського на любов, шлюб і сім'ю, на підготовку молоді до сімейного життя як одне з основних завдань школи.

Схарактеризовано праці педагога, як-то: «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Листи до сина», «Книга про любов», «Батьківська педагогіка», «Мудра влада колективу» («Методика виховання колективу»), «Думки про шкільне виховання», у яких В. Сухомлинський звертав увагу на такі актуальні питання, якими є любов, взаємини між чоловіками і жінками, підготовка їх до спільного сімейного життя, шлюб, розвиток материнських і батьківських почуттів, оволодіння